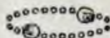

ION I. NISTOR

Alexandru-cel-Bun

Cu ocaziunea aniversării de 500 de ani
dela moartea lui

Cernăuţi, 1932
Institutul de Arte grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
16532

102142 8620

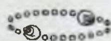
9(R3)

Nu se împrumută acasă.

ION I. NISTOR

Alexandru-cel-Bun

Cu ocaziunea aniversării de 500 de ani dela moartea lui

10242.

Biblioteca Documentară
Piatra Neamț
Regiunea Bacău

Cernăuţi, 1932
Institutul de Arte grafice şi Editură „Glasul Bucovinei"
16532

K. 11. 2570

Alexandru-cel-Bun după portretul pictorului Eugen Maximovici din sala Mitropoliei din Cernăuţi.

I. Moldova de altă dată

Dacă prin minune Alexandru-cel-Bun s'ar trezi astăzi din mormântul său dela Bistriţa, unde de 500 de ani îşi doarme somnul de veci, blajinul voevod al Moldovei ar găsi hotarele ţării sale neschimbate aşa precum le-a statornicit el în decursul binecuvântatei sale domnii de peste 30 de ani (1400—1433). Graniţa dinspre răsărit a rămas aceiaşi stâlpuită de dânsul dealungul Nistrului cu bourii Moldovei, pornind dela Babin şi ducând prin Hotin, Soroca, Tighina la Cetatea-Albă. Această străveche aşezare grecească din limanul Nistrului, vizitată încă de bătrânul Herodot, a fost cucerită dela Genovezi şi inglobată Moldovei spre a-i deschide drumul la mare.

Mai jos de Cetatea-Albă, în delta Dunărei, se ridică o altă cetate genoveză, Chilia. Şi pe aceasta Alexandru-cel-Bun o incorporă Moldovei, împreună cu întreg ţărmul marelui fluviu, până la gura Siretelui şi de acolo pe Sirete în sus până la Milcov, unde, în înţelegere cu Mircea-cel-Bătrân, fu aşezat hotarul între Moldova şi Muntenia. Pentru apărarea acestui hotar între ţările surori, Alexandru a purtat lupte grele şi sângeroase cu urmaşii lui Mircea şi îndeosebi cu Dan al II-lea, ce era susţinut de însuş regele Sigismund al Ungariei, care umbla să deschidă regatului său eşirea la mare prin Chilia noastră şi să încredinţeze straja acestei eşiri Ordinului Teutonic, pe care el se grăbi de a-l chema din nou la Dunăre.

Reînviind, Alexandru ar rămâne foarte plăcut surprins, văzând că hotarul dela Milcov fusese desfiinţat de succesorul său ***Alexandru-Vodă-Cuza*** la 1859, iar primejdia turcească, pe care el la 1420 numai cu mare greu izbuti de

a o înconjura, a fost definitiv înlăturată la Plevna de urmaşul său peste veacuri, regele ***Carol I***, care, recucerind şi Dobrogea lui Dan şi Mircea, a legat-o cu ţara mamă prin grandiosul pod dela Cernavoda, sub care bătrânul Istru geme încătuşat.

Mare ar fi uimirea lui Alexandru-cel-Bun, când i s'ar spune că cetatea Chilia, care pe vremea sa se învrednicise de cinstea vizitei împăratului Ioan al VIII-lea Paleologul, împreună cu întreg ţinutul basarabean dintre Prut şi Nistru, a gemut timp de 100 de ani sub cnutul rusesc şi că numai la 1918, sub domnia glorioasă a regelui ***Ferdinand I***, a fost reîncorporată Moldovei cu Basarabia întreagă dela Cetatea-Albă până la Hotin.

Dară şi mai mare ar fi uimirea lui Alexandru-cel-Bun, când n'ar mai găsi la posturile lor de pază nici pe unul din vitejii săi pârcălabi dela Neamţ, Roman şi Crăciuna şi nici pe vameşii pe cari el îi aşezase la Bârlad, Bacău, Tazlău şi Moldoviţa, ca să vămuească mărfurile ce veniau din Braşov şi Bistriţa, vestitele centre comerciale şi industriale săseşti, cu care înţeleptul domn întreţinea relaţiuni de prietenie şi încheiase chiar tratate comerciale cu negustorii saşi din Bistriţa Ardealului.

Nici pe plăeşii dela Câmpulung şi Vrancea nu i-ar mai găsi la locurile lor de pândă de când, în urma eroicelor lupte dela Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz, valul Carpaţilor a încetat de a mai fi hotar despărţitor de fraţi.

Dar ceea ce ar face ca inima nobilă a neuitatului voevod să tresalte de bucurie, ar fi vestea că Maramureşul, leagănul părinţilor săi, că Ardealul, ţinta visurilor sale politice, şi că până şi îndepărtatul Banat, care răsuna pe vremuri de faima militară a lui Iancu-Vodă din Hunidoara, urmând măreaţa pildă a Munteniei şi Olteniei, s'au unit pentru totdeauna cu Moldova sa iubită într'o singură ţară românească, care se găseşte astăzi sub viguroasa oblăduire a ***M.***

S. Regelui Carol al II-lea. Mare şi minunată este puterea providenţei divine care a impus Ungurilor, ce unelteau pe vremuri contra integrităţii Moldovei, să restitue Ardealul, Maramureşul şi Banatul, ţări pe cari ei le stăpâneau pe nedrept.

Ajungând la Cernăuţi, uimirea bunului voevod ar atinge culmea, văzând că modesta aşezare dela vadul Prutului, unde obişnuia să poposească de câte-ori trecea spre Polonia, s'a ridicat la rangul de capitală a Bucovinei şi a devenit unul din cele mai frumoase şi mai bine populate oraşe ale României Mari. Poposind acolo, în pompoasa reşedinţă mitropolitană, Alexandru ar afla că craiul Vladislav Iogaila, căruia dânsul i-a prestat jurământul de vasalitate de atâtea ori, când la Leov, când la Cameniţa şi când la Sniatin, şi căruia el îi trimisese în ajutor contra Crijacilor pe spătarul Coman, a murit de mult. El ar afla că mareşalul Pilsulski, vrednic urmaş şi păstrător al tradiţiunilor iagilonice, a izbutit să reintregească Polonia în străvechile ei hotare şi să închee cu România o sfântă alianţă contra puhoiului bolşevic, care ne ameninţă astăzi mai rău decât cel tătăresc deacum 500 de ani. Şi justele revendicări ale Moldovei asupra Pocuţiei au amuţit de îndată ce străvechiul hotar dintre Moldova şi Polonia a fost restabilit în 1918 la Ceremuş, Colacin şi Nistru.

O plăcută surprindere ar fi pentru Alexandru când i s'ar spune că, în cele din urmă, şi Litvania, ţara de baştină a soţiei sale Rimgala, şi-a redobândit neatîrnarea, după imboldul şi dorinţa lui Vitold şi Svidrigailo, care în 1420 se grăbise de a-i trimite ajutor pentru grabnica fortificare a Cetăţii-Albe, ameninţată atunci de Turci.

Dar pe lângă veştile acestea aşa de îmbucurătoare, Alexandru ar afla şi lucruri mai puţin plăcute. Reşedinţa sa domnească dela Suceava el ar găsi-o în stare destul de deplorabilă. Oraşul dela vadul Sucevei, care pe vremea sa

se găsia într'o stare de înflorire și prosperitate, a decăzut, iar zidurile cetății domnești zac în ruine. Solii străini din țările vecine nu se mai abat la Suceava. Negustorii din Leov, Bistrița, Brașov și Caffa au uitat de mult drumul Sucevei, iar intrepozitele lor de mărfuri și-au închis porțile pentru totdeauna.

Sgomotul vesel al curții domnești a amuțit de când urmașii săi și-au mutat scaunul de domnie, mai întâiu la Iași și apoi la București.

Încercații sfetnici ai tronului nu se mai întâlnesc la Suceava, iar logofeții, vornicii, spătarii, visternicii, stolnicii, postelnicii, paharnicii și comisii, membrii ai divanului domnesc din vremea sa, ci ei se întrunesc astăzi la București în jurul tronului regal, sub numirea de miniștri la diferite departamente.

Hrisovele domnești scrise caligrafic cu mare îngrijire de logofeți, gramatici, pisari și diaci ca Iațcu, Negoe, Cupcici, Ivașcu, Bratievici, Isaia, Oncea, Tăutul, Ioan, Mihai, Ghedeon și alții, nu se mai semnează la Suceava cu credința fiilor săi Iliaș, Ștefan, Petru și Alexandru, și nici cu cea a marilor boeri de sfat ca : Dragoș, Andreaș, Ioniș, Bârlea, Țiban, Horaiț, Șandru, Micu Albu, Bratul, Neatedul, Rotompan, Stanislau, Badea, Jumătate, Drăgoi, Giurgea, Vlad, Grozea, Costea, Orăș, Roman, Stroici, Baliță și alți.

Starostii și pârcălabii dela cetăți și ținuturi au fost înlocuiți prin ispravnicii de mai târziu, iar dela Cuza Vodă încoace cu prefecții de județe. Șoltuzii și pârgarii din vremea sa, adecă căpeteniile orașelor, apar astăzi sub numele de primari și consilieri comunali.

II. Legăturile cu Polonia

Cronicele indigene sunt foarte scumpe la vorbă în ceia ce priveşte domnia lui Alexandru cel Bun. In schimb însă ni s'au păstrat dela Alexandru nu mai puţin de *96* acte interne, adunate şi publicate de curând de Costăchescu[1]), precum şi un număr însemnat de acte externe, publicate în colecţia Hurmuzachi. Deasemenea amintesc de Alexandru şi cronicarii străini ca Dlugosz, Bonfiniu ş. a. aşa că la mâna acestui material ne putem face o ideie destul de complectă asupra domniei acestui mare şi bun voevod.

Alexandru era fiul lui Roman Voevod din căsătoria acestuia cu fiica lui Laţcu-Vodă, Anastasia. Alăturea de fratele său Bogdan el este pomenit în actele ce ni s'au păstrat dela tatăl său Roman. Unchiul său Ştefan îl menţionează deasemenea în actele sale. Ba chiar şi vărul său Iuga aminteşte de el în documentele păstrate dela acest domn aşa de puţin cunoscut. Domnia lui Iuga, fiul lui Petru al Muşatei, pare însă să nu fi fost recunoscută de toţi. Contra lui Iuga se ridicară fraţii săi Roman şi Ivaşcu. Intr'un act din Brest, Ivaşcu garantează regelui Poloniei pentru credinţa lui Roman faţă de rege[2]). Iar văzând că nu poate izbuti nimic cu Roman, Ivaşcu îşi puse însuşi candidatura la tronul Moldovei, al cărui „moştenitor" se considera, declarând că este gata să renunţe asupra Pocuţiei, dacă regele polon i-ar asigura domnia în Moldova[3]). Alt candidat cu mult mai serios contra lui Iuga era Alexandru, fiul mai mare al lui Roman. Acesta pare să fi so-

---

[1]) Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan-cel-Mare*. Vol. I. Iaşi 1931.

[2]) Hurmuzaki, Documente I. 2. p. 819. Cfr. Costăchescu, II p. 621—644.

[3]) Hurmuzaki, I. 2, 820.

licitat sprijinul lui Mircea, domnul Munteniei, pentru dobândirea tronului. Letopisitul dela Bistriţa spune apriat că pe Iuga l-a luat Mircea-Voevod, iar tronul a rămas lui Alexandru. Informaţiuni mai amănunţite asupra intervenţiei lui Mircea ne lipsesc. In lupta aceasta pentru ocuparea tronului pare să fi avut un rol însemnat vameşul ***Dan***, căruia noul domn îi dărui la ***11 Februarie 1400*** şase sate în părţile Vasluiului pentru preţioasele sale servicii [1]). Acesta este primul act intern dela Alexandru, aşa că putem considera domnia sa ca începută ***în Februarie 1400.*** Intervenţia lui Mircea în Moldova era dictată de împrejurările politice de atunci. Capitulaţiile cu Poarta, semnate de Mircea, dedeau mult de gândit Domnului Munteniei. O concentrare a puterilor creştine contra pericolului turcesc era cerută de împrejurări. Mircea caută prietenie cu Alexandru şi prin el cu puternicul Vladislav Jogaila sau Jagielo, pe care-l cunoştea. Un sprijin polono-litvan împotriva Turcilor şi Tatarilor nu putea fi decât binevenit.

Aceiaşi politică o urmărea şi Alexandru. Un oarecare Costea Românul, refugiat din Moldova, se obliga prin un act formal, semnat la Stekarev în 1402, să informeze pe rege despre cele ce se petreceau în Moldova şi să-i sară în ajutor cu fraţii săi şi toţi pe câţi i-ar putea atrage de partea sa, în cazul când voevodul i-ar refuza ascultarea [2]). Or, Costea n'a mai ajuns în situaţia de a aduce regelui serviciile făgăduite pentru că în acelaş an Alexandru semnă la Suceava în ***12 Martie 1402*** actul de omagiu cu jurământul de crediţă pentru rege şi coroana polonă, făcând aceasta nesilit de nimeni, ci din libera voinţă a poporului său şi după pilda înaintaşilor săi Petru şi a părintelui său Roman Vodă [3]). In anul următor reînoi şi Mircea vechiul tratat de alianţă cu

---

[1]) Costăchescu, I. 11. p. 31.
[2]) Hurmazaki I. 2. p. 822.
[3]) Hurmuzaki I. 2. p. 823.

Vladislav prin un act formal semnat de voevodul muntean la Giurgiu în Septemvrie 1403 [1]).

In 1404 Vladislav lua în stăpânire Podolia în numele coroanei polone. Cu acel prilej sosi la Camenița. Atunci Alexandru-cel-Bun se prezentă regelui în persoană în ziua de *10* Septemvrie 1404 și îi prestă jurământul de credință împreună cu 15 boeri ai sfatului său așa precum jurase Petru Mușat, tatăl său Roman și unchiul său Ștefan Vodă [2]).

In 1407 Octomvrie 6 Alexandru reînoi la Leov jurământul de credință dela Camenița deopotrivă cu sfetnicii săi [3]). In baza obligațiilor de vasalitate, contingentele moldovenești luptau alături de cele polone contra Ordinului Teotonilor în Prusia [4]).

Prezența lui Alexandru în Leov a dat bun prilej cetățenilor din acel oraș de a se prezenta Domnului Moldovei și de a-i cere avantaje comerciale în țara sa. Pentru monopolul comerțului cu Moldova și prin Moldova se certară Cracovia cu Liovul. La judecarea procesului se amintește și de o mărturie a lui Roman Vodă, fratele lui Petru. In 1400 regele Vladislav hotărî că și unii și alții trebue să se bucure de acelaș drept. Contestația Liovenilor a fost respinsă de un tribunal arbitral. Dar cu toate acestea Liovenii prin însăși situația geografică a orașului lor erau avizați la comerțul cu Moldova. Liovenii puneau totul în mișcare pentru a câștiga pentru ei piața moldovenească. Ei trimeteau daruri, așa lui Alexandru în 1406 3 coșuri cu smochine și 4 arme de foc. Deasemenea primiau daruri și negustorii moldoveni. Socotelile Liovului arată cheltuieli făcute cu soli trimiși în Moldova. Tratativele durară mai multă vreme până ce în Septemvrie 1408 s'a încheiat la Suceava primul tratat comercial între ***Lioveni*** și ***Moldoveni***. Tratatul este în formă de privilegiu acordat Liovenilor pentru

1) Hurmuzaki I. 2. p. 834.
2) Hurmuzaki I. 2. p. 826.
3) Hurmuzaki I. 2. p. 827.
4) Scriptores Rerum Pruss., III. p. 314 și 411.

negoțul în Moldova. Ei primiră dela domn drepturi de negoț și și înlesniri vamale. Privilegiul stabilește taxele vamale la import și export pentru mărfurile din Polonia și din Moldova precum și taxele de transit prin Moldova spre Ardeal, Muntenia, Turcia și Tataria și anume pentru postav, mărfuri tătărești, vite, piei, lână, pește, ceară și argint. Liovenii aveau dreptul, de a-și avea ***depozitul*** lor de mărfuri la Suceava, care era centrul comerțului moldovenesc. In condițiunile privilegiului de comerț acordat Liovenilor, puteau face negoț în Moldova și negustorii din alte târguri din Polonia. La Sniatyn se făceau mari iarmaroace, numite ***„conventiones Valahorum"***, din cauza marelui număr de Moldoveni cari frecventau aceste iarmaroace [1]).

Se pare că între timp Alexandru revendică Pocuția ce fusese amanetată unchiului său Petru al Mușatei. Regele restitui suma de 2000 grivne genoveze, iar pentru restul de una mie Vladislav îi dădă o cambie pe care se obligă a o onora în termen de 2 ani. Dacă până atunci nu se va restitui suma, Alexandru va primi Sniatynul, Colomea și toată Pocuția, și o va păstra până ce i se va restitui suma împrumutată [2]).

In acelaşi an, după aplanarea conflictului pentru Pocuția, Alexandru reînoi la ***25 Mai 1411,*** jurământul de credință față de regele Poloniei și încheie cu el o alianță ofensivă și defensivă contra Ungariei și contra regelui Sigismund [3]). In acelaş an ***17 Mai 1411,*** încheie și Mircea un pact similar de ofensivă și defensivă contra lui Sigismund ca și Alexandru [4]). In legătură cu acest pact pare să stea și scrisoarea, pe care Mircea o trimise lui Vladislav, prin care se

---

[1]) Cfr. Ion I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau*, *Gotha*, 1911, p. 23 urm.; Ion I. Nistor, *Das moldauische Zollwesen*, Berlin 1911; Ion I. Nistor, *Handel und Wandel in der Moldau*, Cernăuți, 1911.

[2]) Hurmuzaki I, 2, p. 829.

[3]) Hurmuzaki I. 2, p. 830.

[4]) Ulyanicki, Materiali, No. 21, p. 191.

desculpă de acuzațiile pe care i le făcuse regele, că s'ar fi aliat cu Turcii pentru a ataca Ungaria [1]).

După ce-și asigură colaborarea lui Alexandru și Mircea, Vladislav căută să ajungă la o înțelegere pacinică și cu Sigismund. In Martie 1411, o comisie compusă din împuterniciții ambelor state se întruni la Iglava, să discute asupra certurilor și neînțelegerilor dintre ele.

Sigismund caută o apropiere de Vladislav. In August 1411 împuterniciții încheiau un armistițiu de 8 luni până ce Sigismund și Vladislav se vor înțelege personal. Intâlnirea a avut loc la ***Lubovla*** (Lublau) în primăvara anului 1412 unde la ***13 Martie*** fu semnat faimosul pact dela ***Lubovla*** în două exemplare, unul în numele lui Vladislav, al doilea în numele lui Sigismund, cu scopul ***„de a înlătura toate motivele de antipatie, ură, neînțelegere și ceartă cu privire la teritoriile contestate încă“***. Pe lângă chestiunea Podoliei și Rusiei, asupra cărora Sigismund credea că are de apărat vechi drepturi ungurești, revendicate de socrul său Ludovic cel Mare, chestiunea cea mai importantă era cea a Moldovei, unde Sigismund suferi în 1394 înfrângerea dela ***Hindofa*** și pe care nu o putu răzbuna din cauza luptelor cu Turcii la Nicopol (1396) și a altor greutăți interne. De aceea Sigismund, din pură „dragoste frățească“, recunoscu drepturile de suzeranitate ale lui Vladislav asupra Moldovei, cerând numai ca atunci când Ungaria ar fi amenințată de Turci sau ar întreprinde o expediție contra lor, voevodul Moldovei să fie obligat de a o sprijini cu toate puterile sale. Vladislav se obligă să recunoască această îndătorire.

Pentru casul că domnul Moldovei n'ar asculta, atunci ar urma să fie răsturnat de pe tron iar țara împărțită între Ungaria și Polonia printr'o linie de democrație care pornește din munții ungurești, străbate Siretul și Prutul printre Iași și Bârlad și atinge malul mării între Cetatea Albă și Chilia.

[1]) Hurmuzaki I. 2, p. 825.

Partea nordestică cu țara Șipenițului, cu bucovinele cele mici, cu Iașii și Cetatea-Albă să revină Poloniei, iar partea sud-vestică, cu bucovinele cele mari, cu Bârladul și cu Chilia să cadă în lotul Ungariei. Câtă vreme Moldovanul va rămâne supus și cu credință și va asculta de porunci, el să rămână domn în țara sa încă timp de cinci ani după moartea unuia dintre regii semnatari ai tratatului dela Lubovla. Iar după expirarea acestui termen, o comisie mixtă, ungaro-polonă, să se întrunească și să cerceteze pretențiile Ungariei și ale Poloniei asupra Moldovei și să hotărască, care din aceste două state are mai multe drepturi de supremație asupra ei [1]).

Dlugosz reproduce și el acest tratat în întregime, dar nu-l aprobă, spunând că este și jignitor și inutil. El vede în el o izbândă a lui Sigismund raportată asupra blândului Vladislav prin fraudă și viclenie [2]). Ori cât, el era o lovitură nedreaptă aplicată lui Alexandru și însemna pretențiile de suveranitate ale Ungariei asupra Moldovei îngropate la 1359 și 1394, prin înfrângerea Ungurilor la Șipeniț și Hindova. Dar purtarea aceasta a Poloniei, îndată ce ajunse la cunoștința lui Alexandru, contribui la sguduirea prieteniei față de Poloni și la încrederea în puterile sale proprii. De aceia Matei Corvin nu are dreptate când reproșează domnilor români că cochetează pe rând cu Turcii, Tatarii, Polonii și Ungurii „ut inter tot dominos perfidia eorum maneat impunita“ [3]).

Dispozițiile tratatului dela Lubovla din 1412 au rămas multă vreme secrete. Alexandru nu le cunoștea și de bună seamă nici Mircea. Deaceia voevodul Moldovei continua să cultive cele mai prietenești relațiuni cu Vladislav. La anul 1413 expiră terminul pentru plata datoriei. Vladislav nu plăti suma. Dar cu toate acestea nu găsim nici un gest din partea lui Alexandru pentru revendicarea Pocuției.

---

1) Hurmuzaki, I. 2. p. 486 urm.

2) Dlugosz, ad. Pazc. IV. p. 133—9.

3) Catona, Hist. Crit. XV. 245.

In 1415 regele Vladislav, însoţit de regina Jadviga, sosiră la Sniatyn unde fură întimpinaţi de Alexandru care veni să-i reînoiască jurământul de vasalitate. Dlugosz relatează că actul omagial, scris pe pergament şi semnat de Alexandru şi boerii săi, a fost prezentat regelui pentru a fi depus în arhivă. După aceea Alexandru ar fi invitat pe rege la un ospăţ, oferindu-i şi daruri preţioase [1]). Din faptul cum se comporta Alexandru care făcea pe stăpânul casei, rezultă că el se considera domn al Sniatynului şi al Pocuţiei. Cronicarul prusac Ion de Posilge relatează că Vladislav, împăcându-se cu fratele său Svidrigailo, iar fi dăruit multe moşii în *Valahia* [2]). De fapt Svidrigailo avea posesiuni în Pocuţia, pe care Posilge o considera ca făcând parte din Moldova sau Valahia Mică. Un document în legătură cu vizita dela Sniatyn nu ni s'a păstrat. Pentru strângerea şi mai mult a legăturilor sale cu Polonia, Alexandru luă în căsătorie pe sora lui Vitold, mare duce al Litvaniei, ***Rimgala*** sau Rimgaila, şi vară cu Vladislav Jogaila. Dar căsătoria cu Rimgala n'a fost fericită din cauza diferenţei de caracter şi credinţă. La 1421 Alexandru divorţă de ea [3]).

Divorţul cu Rimgaila n'a turburat câtuş de puţin buna prietenie cu Regele Vladislav. Dovadă cu Alexandru trimise în ***1422*** pe spătarul ***Coman*** cu 400 de călăreţi în ajutorul Poloniei în luptă contra Teutonilor. In bătălia dela Marienburg, călăreţii moldoveni s'au distins prin vitejia şi tactica lor de luptă. Prefăcându-se că fug în faţa Teutonilor, aceştia se luară după ei. La un moment dat Moldovenii se opresc, iau ofensiva şi distrug pe Teutonii împrăştiaţi. Din cauza acestei bravuri, Moldovenii erau foarte lăudaţi şi iubiţi de Poloni [4]).

---

1) Dlugosz, II. p. 367.
2) Scriptores Rer. Prus. III. p. 244.
3) Hurmuzaki, I. 2, p. 433.
4) Dlugosz, II. p. 461.

Ilustrația No. 2.
Patrahirul cu cel dintâi chip de voevod român.

16532

III. Paratalasia moldovenească

Inscripția grecească de pe un patrarhir, descoperit în Rusia, arată pe Alexandru-cel-Bun ca „Autocrat al întregei Moldo-Vłahiei și al ***Paratalasiei***", adică al țărmului sau litoralului mării, ceeace corespunde slovonescului „***Promoria***". Roman Vodă se intitula la 1393 „Voevodul țării Moldovei dela munți până la mare" [1]) (Vezi ilustrația No. 2).

Pornind de sus dela munte, descălecătorii Moldovei năzuiau mereu spre mare, unde se găsiau vechile centre comerciale din limanul Nistrului și din delta Dunărei: Cetatea-Albă și Chilia. Litoralul nordic al Mării Negre ajunsese în cursul secolului al XIII-lea în stăpânirea Genovezilor și Venețienilor. Aceștia se așezară la ***Tana*** (Asov) iar Genovezii la ***Caffa***, în locul vechei ***Teodosia*** (1266). Caffa deveni centrul comerțului genovez în Pont. Prin tratatul de comerț din 1304 Bizantinii ingăduiră Genovezilor exportul de cereale și producte prime din litoralul pontic nesupus stăpânirii bizantine. Acesta era litoralul tatar care cuprindea Vicina, Chilia, Cetatea Albă, Soldaia și ajungea până la Caffa. In 1308 Toctai hanul Tatarilor cuceri Caffa și o prefăcu în ruine. Curând după aceia Genovezii se împăcară cu Tatarii și recladiră Caffa. In 1314 Genovezii creară un serviciu propriu pentru negoțul lor pontic, așanumitul „***Officium Gazariae***", căci Crimeea. se numi Gazaria (Hazaria). Comerțul pontic, o ramură a comerțului levantin, ajunse la mare înflorire. In 1368 Genovezii cuceriră dela Tatari Saldaia (Sudac) cu 18 localități dela litoralul nordic al Pontului. Intre acestea era de bună

---

1) Costăchescu, I. p. 13.

seamă Cetatea-Albă, Chilia şi Vicina. Probabil că principele tatar Dimitrie a dat Cetatea-Albă Genovezilor.

In năzuinţa lor spre mare, domnii Moldovei, căutară să cuprindă cetatea comercială în hotarul noului lor stat. Roman se numi domn dela munte la mare. In tratatul comercial cu Leovenii din 1408 Cetatea-Albă apare ca aparţinând Moldovei. Asemenea în tratatul dela Lubovla din 1412. In 1410 Cetatea-Albă apare în socotelile Genovei ca oraş genovez. In 1420 Guillebert de Lannoy vizită Cetatea-Albă care era un port însemnat şi locuit de Genovezi, Români şi Armeni. Se vede deci că Alexandru în primii ani de domnie a ocupat Cetatea-Albă.

Chilia nu este pomenită în tratatul cu Leovenii la 1408. Dar la 1412 în tratatul dela Lubovla cetatea din delta Dunărei este arătată ca moldovenească. Indată după Cetatea-Albă a ajuns şi Chilia în stăpânirea Moldovei. Marea însemnătate comercială a acestor două cetăţi este evidentă. Comerţul înflorea şi sub stăpânirea Moldovei. Hasdeu susţine că Alexandru ar fi dat şi Genovezilor un privilegiu comercial în Moldova ca şi Liovenilor cu dreptul de a-şi avea intrepozitele şi consulii lor în Cetatea-Albă [1]). Documentul nu s'a aflat, dar este mai mult ca probabil că a existat. Astfel apare Alexandru-cel-Bun ca întregitor al hotarelor Moldovei din Carpaţi până la Nistru cu o suprafaţă de ***94.301 Km²***.

Dar spre gurile Dunărei năzuia şi voevodatul muntean. Mircea găsi însă o eşire la mare mai directă prin ţara lui Dobrotici, Dobrogea de astăzi, pe care el o încorporă voevodatului său. Aşa se explică că Mircea recunoscu stăpânirea moldovenească asupra „Paratalasiei" şi se înţelese cu Alexandru-cel-Bun asupra hotarului dintre ambele ţări vecine, statornicind acest hotar la Milcov, Putna şi Siret până la revărsare în Dunăre.

---

1) Foaea de Istoria Română p. 50.

După moartea lui Mircea, buna înțelegere între ambele țări surori se turbură. Consolidarea stăpânirii turcești în sudul Dunărei închise Munteniei pentru multe secole drumul la mare prin Dobrogea. De aceia urmașii lui Mircea, dar mai ales nepotul său Dan II, căutară ieșire la mare pe la gurile Dunărei. Acolo însă el se izbi de împotrivirea lui Alexandru-cel-Bun, care fortifică Chilia și o apără cu arma contra revendicărilor muntene. În atitudinea aceasta, Dan era sprijinit și încurajat de regele Ungariei Sigismund, care se considera suzeran al Munteniei, și caută și el pentru țara sa o ieșire la mare prin brațele Dunărei. În lumina acestor năzuinți, se explică ușor și rostul tratatului dela Lubovla din 1412, în care regii Ungariei și Poloniei își garantau reciproc eșirea la mare, și anume : Polonia prin limanul Nistrului, iar Ungaria prin brațul Chiliei. Pentru a deschide acestor două state drumul spre mare, se pusese la cale împărțirea Moldovei între Polonia și Ungaria, precum am arătat mai sus.

Alexandru înțelese însă să dejoace planurile meschine ale puternicilor săi vecini, și să apere cu succes stăpânirea sa asupra Paratalasiei moldovenești. El fortifică Chilia, ridică palisade la gurile Dunărei și respinse cu succes atacurile muntene cari umblau să restabilească „vechile hotare“ în „părțile tătărești“. Căci Alexandru izbutise să împingă hotarele Moldovei dela Chilia pe Dunăre în sus până la gura Siretelui, unde rămaseră stabilite în mod definitiv până la 1859. În 1429 Dan-Vodă năvăli cu Munteni și Turci în Moldova și devastă teritoriul Chiliei. Alexandru sosi la timp și izgoni pe năvălitori, ucigând mulți din ei. Domnul Moldovei reclamă cazul și lui Vladislav și lui Sigismund, fără ca să fi primit dela ei vre'un răspuns. Și răspunsul nici nu putea veni dela Sigismund, care vedea în așezarea lui Alexandru la Dunăre și în fortificarea Chiliei măsuri îndreptate direct contra politicei sale orientale. Sigismund râvnea însuși la stăpânirea gurilor Dunărei. În scopul acesta el încă în 1427 chemă pe

Teutoni în ajutor şi le oferi aşezări la Dunăre pentru a putea stăpâni prin ei „Dunărea până la mare“. În anul următor el reînnoi ofertele sale către Teutoni şi aşeză un grup de cavaleri sub Claus de Retwitz la Severin [1]. În anii 1434 şi 1435 este pomenit un ***ban al Severinului*** [2]. Dela Severin Ordinul Teutonic urma să coboare pe Dunăre până la Chilia. Acolo însă el se izbi de împotrivirea lui Alexandru-cel-Bun, care grăbia cu fortificarea cetăţii şi cu închiderea Dunărei.

Politica activă şi prevăzătoare a Domnului Moldovei zădărnicia mereu planurile regelui ungar, şi de aceea acesta nu cruţa nici un mijloc de a lovi în Alexandru şi a-l ponegri în ochii suzeranului său polon, regele Vladislav. Alexandru fu denunţat că unelteşte contra creştinilor, unindu-se cu Turcii şi cu Tătarii. Sigismund cerea cu hotărîre aplicarea tratatului de împărţire dela Lubovla, întrucât Domnul Moldovei ar trăda păgânilor cauza creştinătăţii.

Regele Poloniei nu se grăbi să dea urmare stăruinţilor ungureşti, pentrucă Polonia nu putea vedea cu ochi buni aşezarea Crijacilor la Dunăre. Nu închideau ei drumul Poloniei la Baltică, mai era nevoie să facă la fel şi la Dunăre? Ciocnirea aceasta de interese între Vladislav şi Sigismund veni în favorul lui Alexandru-cel-Bun. Şi domnul Moldovei ştiu să se folosească de acest conflict în mod strălucit, ferind Moldova de desmembrare şi consolidându-şi stăpânirea asupra Paratalasiei, cu cetăţile ei tari şi înfloritoare. Felul cum Alexandru-cel-Bun a înţeles să facă faţă unor împrejurări politice aşa de grele, face cinste talentului său politic şi agerimei sale diplomatice.

Stăpânirea moldovenească asupra Paratalasiei aduse pe Alexandru în vecinătate cu Turcii cari în 1420 năvăliră în Muntenia pentru a izgoni din scaunul domniei pe Mihai, fiul

---

[1]) Fessler, Gesch. Ungarens, II. p. 373—4.

[2]) Hurmuzaki, I. 2. p. 591. 599.

lui Mircea, şi a aseza în locul aceluia pe Dan II. Cu tot sprijinul dat de Alexandru-cel-Bun, Mihai fu bătut şi ucis, iar Dan II îi ocupă locul. Intervenţia lui Alexandru contra Turcilor în Muntenia atrase duşmănia acestor asupra sa. Pentru a pedepsi pe Alexandru, Turcii ameninţară Moldova şi mai ales cetăţile din Paratalasia. In faţa primejdiei tur-ceşti, Alexandru ceru ajutor cumnatului său Vitold din Po-dolia, care se grăbi să i-l trimită. Guillibert de Lannov rela-tează ca pe timpul petrecerii sale la Cetatea-Albă, văzu so-sind acolo pe „guvernatorul" Podoliei adecă pe voevodul Podoliei Ghedigold cu 12.000 de oameni şi 4000 de care cu lemn şi piatră, pentru a reface cetatea, ceia ce se să-vârşi într'o lună" [1]).

Lituania şi îndeosebi Podolia avea un vădit interes de a îndepărta pe Turci dela gurile Nistrului, pe unde se stre-cura tot comerţul lor cu Genovezii. Fortificarea cetăţilor din limanul Nistrului şi din delta Dunărei precum şi iscusinţa politică a domnului Moldovei înlăturară de astă dată pri-mejdia turcească, Sultanul se mulţumi să primească daruri din partea lui Alexandru.

Pentru a preintimpina o nouă lovitură turcească contra Paratalasiei moldoveneşti şi îndeosebi împotriva Chiliei şi Ce-tăţii-Albe, regii Sigismund şi Vladislav, ambii interesaţi la îndepărtarea Turcilor din aceste cetăţi, se gândiră să între-prindă o expediţie cruciată contra păgânilor, fireşte cu aju-torul şi participarea lui Alexandru-cel-Bun. Cauza acestei întreprinderi erau „devastările şi alte fapte şi isprăvi nele-giuite, primejdioase şi pierzătoare", comise de Turci în dauna Moldovei şi a ţării Româneşti [2]).

Dar din nenorocire expediţia proectată se tot amână cu

---

[1]) N. Iorga, *Chilia şi Cetatea-Albă*, pe 83 urm. unde se găseşte o largă expunere asupra evenimentelor de la Dunăre din vremea lui Alexandru-cel-Bun.

[2]) Prohaska, *Codex Epestoliaris Vitoldi* p. 491.

toate stăruinţele lui Alexandru-cel-Bun, care se grăbi să asigure prin un act formal libera trecere a armatelor cruciate prin ţara sa. In 1426 Alexandru porni chiar în persoană contra Turcilor şi aşteaptă zadarnic până în toamnă sosirea aliaţilor unguri şi poloni la Baila[1]). Aceştia nu sosiră şi Alexandru trebui să se reîntoarcă în ţara sa fără nici o ispravă dar cu amărăciunea în suflet, că marii săi protectori creştini erau totdeauna gata la făgădueli, pe care nu le mai ţineau. Redus la puterile sale proprii, Alexandru caută să păstreze relaţiuni normale cu Turcii şi să ferească astfel Moldova de devastările lor, cu toate intrigile ce se ţeseau mereu contra sa, că ar fraterniza cu Turcii şi Tatarii.

1) Prohaska, Codex epestolaris, p. 491.

IV. Cultura intelectuală

Alexandru-cel-Bun ar rămânea uimit când n'ar mai găsi astăzi la Suceava nici scaunul mitropolitan pe care el, după aplanarea conflictului cu patriarhia din Constantinopol, îl aşezase în capitala Moldovei pentru prea cucernicul Iosif, primul mitropolit al ţării.

Până la descălicarea ţării prin Bogdan-cel-Bătrân, care-şi doarme somnul de veci în ctitoria sa dela Rădăuţi, credincioşii ortodocşi din Moldova nu aveau o viaţă bisericească organizată canoniceşte. Arhiereii pribegi, pseudo-episcopii bulelor papale, şi stareţii de mănăstiri şi schituri primitive, îndeplineau funcţiunile vlădiceşti, hirotonisind preoţi şi diaconi pentru săvârşirea slujbei dumnezeeşti.

Urmând pilda lui Alexandru Vodă Basarab din Muntenia, ctitorul mitropoliei Ungro-Vlahiei dela Argeş, înaintaşii lui Alexandru-cel-Bun se străduiră şi ei de a aşeza scaun de vlădică canonic şi în Moldova. Arhiereul Iosif, rudă deaproape cu familia domnitoare şi sfinţit episcop al Cetăţii-Albe de mitropolitul Haliciului, era candidatul naţional la noul scaun mitropolitan al Moldovei.

Patriarhia din Constantinopol voia însă să trimită mitropolit în Moldova pe unul dintre oamenii ei de încredere, cum era Teodosie, iar apoi Ieremia care, fiind refuzat de Roman-Vodă, tatăl lui Alexandru-cel-Bun, se reîntoarse la Ţarigrad, aruncând afurisenie asupra vlădichii Iosif, asupra Domnului, asupra boerilor şi asupra Moldovei întregi.

Conflictul cu Patriarhia dăinui ani dearândul, până ce putu fi aplanat, la începutul domniei lui Alexandru-cel-Bun. In Iulie 1401 evlaviosul domn trimise o solie la Constantinopol ca să intervină pe lângă patriarhul Matei pentru aplanarea

Biblioteca Documentară
Piatra Neamţ
Regiunea Bacău

conflictului. Nu cunoaştem numele solilor domneşti, dar ni s'a păstrat cuprinsul cuvântării lor într'un prea interesant act patriarhal, publicat în colecţia Hurmuzaki [1]). Solii moldoveni declarară în numele voevodului: „Chir Iosif este om din partea locului nostru şi de neam cu Domnii noştri şi s'a hirotonisit deci episcop al ***Moldovlahiei*** de al Haliciului, acel chir Antonie, şi nu zice nemic decât cere numai să-l binecuvinteze Marea Sfinţie a Ta ca pe un creştin şi călugăr, să stea să cerceteze enoria lui şi, pentru că e episcop din partea locului chiri Iosif, să-l binecuvinteze Marea Sfinţenie a Ta cu sfântul Tău sinod, ca să ne binecuvânteze, să ne sfinţească. Deoarece de mulţi ani suntem încercaţi: a venit chir Tudosie acela, şi de aceia nu s'a oprit aici, ci s'a întors îndată, şi iarăşi chir Ieremia, şi nici el nu s'a oprit, ci şi el a ajuns la încercări şi ni-a aruncat şi pe noi, şi de atunci până acum suntem încercaţi. Şi între acestea a venit al Betleemului. ***Şi cine vrea calcă în picioare biserica noastră şi se pare că avem episcop şi nu-l avem"!*** Pentru aceia solii moldoveni stăruiră pe lângă patriarhul Matei, să se milostivească de ţara Moldovlahiei, că, „e ***multă şi mare***" şi e cu totul fără binecuvântare şi lipsită de episcop şi să ierte pe chir Iosif ca să-l sfinţească.

„Acestea le-au spus solii Moldovei şi le-au cerut, iar patriarhul şi membrii sinodului le-au ascultat şi unii dintre arhierei au socotit că e dreaptă cererea, iar în judecată au avut multă deosebire ca nu cumva să fie lucrul neadevărat". De aceia patriarhul împreună cu toţi arhiereii au crezut că e drept să trimită în Moldova o comisie de anchetă.

In fruntea acestei comisiuni patriarhul aşezase pe „prea cinstitul între ieromonahi şi părinte sufletesc chir Grigorie Ţamblac, călugăr din chilia patriarhală" şi-l trimise în Moldova, „să strângă pe cinstiţii domni, preoţi şi monahi din ţară

---

[1]) Vol. XIV. no. LXX, p. 34—35.

şi să cerceteze lucrurile deaproape şi curat şi să retragă prin ei afurisenia din partea patriarhului, precum erau orânduiţi. Şi dacă vor auzi dela ei că acest chir Iosif a fost hirotonisit de al Haliciului pentru Moldovlahia, să-l puie episcop acolo, drept, cu scrisoare sinodală a patriarhului pe care Ţamblac o aducea cu şine, ca să slujească şi să sfinţească şi să facă toate, ca un mitropolit adevărat, cât i se cuvine a face, căci aşa e drept".

Ancheta făcută de comisiunea patriarhală în Moldova a dovedit că dreptatea era de partea episcopului Iosif, care fusese hirotonisit canoniceşte de episcopul de Halici, că cele ce se ridicau împotriva sa nu erau decât calomnii răutăcioase. Constatându-se toate acestea, Iosif fu recunoscut mitropolit canonic al Moldovlahiei cu scaunul mitropolitan la Suceava.

Îndată după fericita aplanare a conflictului cu patriarhia, mitropolitul Moldovlahiei se gândi să aducă pe lângă scaunul său mitropolitan din Suceava şi moaştele Sf. Ioan-cel-Nou dela Cetatea-Albă, care suferise acolo moartea de martir pe la anii 1330. Întru întâmpinarea sfântului, ocrotitor al ţării sale, porni Alexandru-Vodă cu întreaga curte şi ostaşii săi. Adânc mirat ar rămâne voevodul, aflând că un urmaş al lui Iosif, mitropolitul Dosofteiu, a dus cu sine la Zolkiev în Polonia moaştele Sfântului, de unde au fost readuse la Suceava numai după 100 de ani din porunca împăratului Iosif al II-lea. După tradiţie sfântul Ioan cel Nou era originar din Trapezunda. Grec de naţionalitate şi negustor de profesie. El călătoria pe corabia unui Frânc în interese de comerţ la Cetatea-Albă. Când ajunse la Cetatea-Albă, căpitanul vasului îl denunţă „iparhului" tătar din cetate, că doreşte să treacă la credinţa păgână. Se vede că Sfântul refuză să se închine zeilor siderali păgâni, al căror cult, după Hammer, consistă în cântări îmbinate cu mâncări şi băuturi [1]). El fu chemat în

[1]) J. HAMMER-PURGSTALL, *Geschichte der Goldenen Kirche*, p. 204.

fața „doctorilor din Iudeea și Persida" și provocat să-și renege credința creștină ortodoxă. Dar Sfântul refuză cu hotărîre. Atunci „iparhul" tătăresc porunci să-l bată până la sânge și să-l lege de coada unui cal buestru și să-l tărîe prin străzile orașului. Astfel chinuit și martirizat, mucenicul ajunse până la locul unde se găsește până astăzi fântâna Sfântului Ioan în Cetatea-Albă. Acolo mucenicul își dete sufletul, tăindu-i-se capul. Viața Sfântului Ioan a fost scrisă de Grigore Țamblac. Episcopul Melchisedec a descoperit-o într'un zbornic dela Neamț și a publicat-o în „Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie" [1]).

Uimit ar rămânea Alexandru de iperzelul unor istorici cari îl consideră ca întemeietor și al episcopiilor de Roman și Rădăuți, cari pe vremea sa nu erau decât mânăstiri, ai căror stareți îndepliniau, prin delegație, și anumite atribuțiuni arhierești, fără ca ei să fi fost propriu zis episcopi cu depline drepturi canonice.

Cetind în ziare despre hotărîrile congreselor interconfesionale din vremea noastră, bătrânul voevod ar zâmbi blăjin în barbă de zădărnicia lor. N'a trimis doar și el delegați, clerici și mireni, la soborul din Constanța elvețiană, în frunte cu Grigore Țamblac, cu boerii Stanislau Rotompan și Gheorghe din Sămușeni și cu delegați din cele mai multe orașe ale Moldovei, ca să pună la cale împăcarea bisericii răsăritene cu cea apuseană? Nu rândui-se și contemporanul său Mircea-cel-Bătrân din Muntenia delegați la acel sobor în frunte cu boerul Tugomir, însoțit de reprezentanții celor mai multe orașe muntene ? Nu ne descrie Ulrich von Richenthal

[1]) Vol. III, p. 143 urm. Cfr. N. Iorga, Chilia și Cetatea-Albă, p. 37 ; L. H. Marian, Sfântul Ioan-cel-Nou dela Suceava, schiță istorică, București, 1895. — După câțiva ani dela cele întâmplate la Cetatea-Albă, la 1349, suferiră la Sirete 2 călugări franciscani moartea de martir din partea Tatarilor ce stăpâneau încă în Moldova. Cfr. Schmidt, Rom.-Cath. per Moldaviam episcopatus, Budapesta, 1887.

Ilustrația No. 3.
Mănăstirea Bistrița cu mormântul lui Alexandru-cel-Bun.

în cronica sa incunabilă sau paleotipă, felul amănunţit în care delegaţii Moldovei săvârşiau la Constanţa serviciul divin după ritul ortodox spre uimirea spectatorilor catolici? [1])

Dar ce s'a ales din toate acestea? O nimică mare ca şi astăzi. Intoleranţa religioasă a dus doară la arderea pe rug a lui Ion Hus, iar bisericile au rămas neunite până în ziua de astăzi, aşa cum erau pe vremea lui Alexandru-cel-Bun. Refuzăm a crede că delegaţii români ar fi contribuit, cu voturile lor, la acest regretabil act de intoleranţă religioasă care, privit în lumina vremurilor noastre, constitue o adevărată ruşine a secolului al XV-lea!

Isvoarele istorice amintesc pe vremea lui Alexandru-cel-Bun în Moldova de 8 mănăstiri şi anume Rădăuţi, Neamţ, Bistriţa, Pobrata, Moldoviţa, Roman, Homor şi Vâşnevăţul. Dar nu toate aceste mânăstiri erau ctitorii ale cucernicului domn. Rădăuţii este o ctitorie a lui Bogdan Descălicătorul, al cărui mormânt se găseşte acolo. Neamţul, Bistriţa şi Pobrata sunt pomenite încă înainte de Alexandru-cel-Bun, astfel că ctitorii lor trebuie să fi fost Petru Muşat, Roman şi Ştefan-cel-Bătrân[2]). Se pare însă că unele din aceste mănăstiri, şi în deosebi mănăstirea Bistriţa, au fost restaurate de Alexandru-cel-Bun şi înzestrată cu venituri şi cu moşii [3]). (Vezi ilustraţia No. 3). Mai cu seamă mănăstirea Bistriţa trebue să se fi bucurat de deosebita solicitudine a evlaviosului domn, care îşi alese acolo locul de veşnică odihnă pentru sine şi pentru familia sa. Acolo la Bistriţa s'a păstrat cel mai vechi ***pomelnic*** al domnilor Moldovei şi s'a început cu scrierea celor mai vechi anale moldoveneşti, cunoscute sub numele de ***„Letopesiţul dela Bistriţa"***. Ctitorie proprie a lui Alexandru-cel-Bun era mănăstirea Moldoviţa, pe care el o înzestrase cu sălaşe de Ţi-

---

[1]) Constantin I. Karadja, *Delegaţia din ţara noastră la Consiliul din Constanţa, 1415.* Analele Acad. Rom. Seria III. Tom. VIII, p. 59 urm.

[2]) Costăchescu, p. 52.

[3]) Idem, pp. 71, 147, 149, 190, 212, 285, 367, 311, 327.

gani şi Tătari, cu mori şi sladniţe de bere, precum şi cu satul Vama şi muntele Suhardul [1]).

Altă ctitorie a lui Alexandru-cel-Bun este Vâjnevăţul din Basarabia, Chipriana de mai târziu, pe care el o dărui soţiei sale Maria precum şi copiilor ei „iubitului nostru Petru şi altor fii şi fiice care vor fi din Doamna Maria" [2]). Tot Alexandru-cel-Bun înzestră mănăstirea Homorului cu satele lui Tatomir şi Pârtea, Pârteştii de astăzi [3]). Într'o danie domnească din 1427 se mai pomeneşte şi de satul Voitinul „unde este mânăstire", şi anume la locul unde „Voitinul iese din pădure şi din poiană". Este fără îndoială vorba de satul Voitinel de astăzi situat în judeţul Rădăuţi [4]).

Adâncă mâhnire sufletească ar simte Alexandru-cel-Bun, aflând că un năprasnic cutremur de pământ a dărîmat mănăstirea sa din Vatra-Moldoviţei şi că clădirea de astăzi, împodobită cu minunate frescuri, este o neîntrecută operă de artă a urmaşului său pe tronul Moldovei, a lui Petru Rareş. De asemenea a căzut în ruine şi mănăstirea dela Homor din timpul său, iar lângă ruinele ei, logofătul Boboig a ridicat biserica de astăzi.

Larga munificenţă a lui Alexandru-cel-Bun pentru biserici şi mănăstiri izvorea din adânca sa credinţă religioasă şi din grija perpetuă pentru mântuirea sufletului său şi al familiei sale. Astfel confirmă Alexandru-cel-Bun la 1430 mănăstirii Neamţului posesiunile ei şi îi hărăzi încă 12 buţi de vin pe an „pentru pomenirea sfânt răpausaţilor părinţilor noştri şi pentru sănătatea noastră, şi încă am voit şi am ales pentru noi 2 zile, ca să ni se cânte nouă dumnezeiască liturghie în toate săptămânile şi anume Domniei Mele Joia, iar Doamnei Marina Marţia. Şi în aceste zile să se dea fra-

---

1) Costăchescu, pp. 45, 72, 75, 80, 119, 129.
2) Idem, p. 248.
3) Idem, pp. 116, 233.
4) Idem, p. 188.

ţilor în trapeze câte o cupă din acest vin, care am zis mai sus, cât vom fi în viaţa aceasta, să se cântă nouă pentru sănătatea noastră, iar după moartea noastră pentru sufletele noastre".

„Iar cine va strica aceasta sau să sfătuiască pentru stricăciune, acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu şi de Preacurata Maica Domnului şi de patru Evanghelişti şi de 12 sfinţi şi fruntaşi Apostoli şi de 312 sfinţi şi purtători de Dumnezeu părinţi, cari au fost la Nicheia şi să fie asemenea lui Iuda şi blestematului Arie şi parte să aibă ca acei cari strigară asupra stăpânului Hristos : sângele lui asupra lor şi asupra copiilor lor" [1]).

Ca iubitor şi înţelegător de artă, Alexandru-cel-Bun s'a îngrijit să împodobească bisericile sale cu picturi frumoase. In 1415, el dărui ***zugravilor*** Nichita şi Dobre 2 sate cu obligaţiunea ca ei să-i zugrăvească pentru acestea 2 biserici. „Ei ni vor zugrăvi pentru aceasta 2 biserici, una din târgul Romanului, iar alta, care va fi voia noastră, afară de bisericile din Rădăuţi, sau o casă sau un pridvor" [2]). La 1425 Alexandru dărui lui Ştefan ***Zugravul*** 4 sate pentru că i-a slujit cu „dreaptă şi credincioasă slujbă" [3]). Urme de pictură bisericească se disting la rămăşiţele de zidărie dela Moldoviţa. Afară de biserica Sf. Vineri din Roman, trebue să fi fost împodobite cu frescuri şi alte biserici din vremea lui Alexandru-cel-Bun, ca biserica dela Neamţ şi Bistriţa. Meşteri zugravi erau de bună seamă, pe lângă pomeniţii Nichita, Dobre şi Ştefan, şi alţii al căror nume nu ni s'au păstrat. Frescurile din vremea sa s'au pierdut de mult şi de aceea nu găsim nicăiri un portret contemporan al lui Alexandru-cel-Bun, afară doar de cel ce ni s'a păstrat pe un patrafir, descoperit între odoarele mănăstirii Sf. Nicolai din

---

1) Costăchescu, p. 307 urm.

2) Idem, p. 121 urm.

2) Idem, 268.

Ladoga-Veche, şi care până la începutul războiului mondial se păstra în muzeul Lavrei Sf. Alexandru Nevski din Petrograd. La Academia Română se păstrează o copie fotografică după acest preţios odor, care ne înfăţişează tipul lui Alexandru-cel-Bun, plăzmuit în fire de mătasă de diferite culori, având pe cap o pălărie cu marginele ridicate în sus, asemnea pălăriei pe care o poartă pe medalii împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul.

Evlaviosul domn apare ca un om oacheş, tras la faţă şi cu plete lungi, dar fără ca ele să cadă pe umeri; cu mustăţi lăsate în jos, cu barbă bifurcată după moda bizantină. Alături de chipul voevodului vedem chipul Doamnei Maria, cu trăsături fine şi delicate, cu sprincene subţiri şi cu părul împletit în cozi şi, după cât se pare, cu cercei în urechi. Inscripţia care alunecă pe cele două laturi ale chipurilor este brodată în limba grecească şi spune: „Io Alexandru Voevoda, autocrator al întregii Moldo-Vlahiei şi al Paratalasiei“ adică a părţilor dela mare. Şi Doamna apare ca „Autocratoră a întregii Moldo-Vlahiei şi a Paratalasiei“. Patrafirul acesta este o preţioasă lucrare de artă grecească, săvârşită probabil la Suceava după motive bizantine [1]) (vezi ilustraţia No, ?).

Primejdia turcească determină pe împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul (1423—1448) să pornească, chiar în anul urcării sale pe tron, în Apus pentru a cere naţiunilor creştine ajutor contra păgânilor. La întoarcere din Occident, Ioan Paleologul se îmbarcă la 24 Octomvrie 1424 la Chilia, unde îl aşteptau triremele bizantine. Tradiţia moldovenească, păstrată de Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei“ susţine că atunci împăratul ar fi cinstit pe Alexandru-cel-Bun cu ***diademă regală*** şi cu ***titlul de despot***. Cu aceeaş ocazie împăratul să fi dat mitropolitului ***sacos şi mitră*** şi să fi trimis mai apoi şi 2 icoane: una a Sfintei Fecioare pentru mi-

[1]) N. Iorga, *Patrahirul lui Alexandru-cel-Bun*. Anal. Acad. Rom. Ist. II, tom. XXXV, p. 343 urm.

tropolitul şi alta a Sfintei Ana pentru Doamna lui Alexandru-cel-Bun.

Pe lângă mănăstirile domneşti din Rădăuţi, Neamţ, Bistriţa şi Moldoviţa, unde la 1415 este pomenit stareţul Vasile, fiinţau de bună seamă ***şcoale elementare*** de învăţătură bisericească, din care se recrutau pe lângă clerici şi mireni, cari îndeplineau mai apoi funcţiunea de diaci gramatici şi logofeţi, caligrafii hrisovele domneşti şi atârnătorii peceţilor la aceste hrisoave. Într'un act din 1423 se pomeneşte de Moisă ***Filosoful,*** a cărui filozofie nu ni este cunoscută mai deaproape [1]).

Mai presus de şcoalele elementare de pe lângă mănăstiri, era ***şcoala mai înaltă*** de pe lângă mitropolia din Suceava, adăpostită probabil în chiliile Mirăuţilor, biserica mitropolitană de atunci. Sub directa conducere a învăţatului mitropolit Iosif, şcoala aceasta mijlocea învăţături mai înalte. ***„Marele dascăl“*** al acestei şcoale era pe vremea lui Alexandru-cel-Bun ieromonahul ***Grigore Ţamblac***, originar din Târnova Bulgariei şi bun cunoscător al limbii eline şi paleoslave. El a scris „Vieţile Sfinţilor“ şi predici pentru diferite ocazii. Grigore Ţamblac fusese încredinţat de patriarhul Matei cu aplanarea conflictului, pe care biserica moldovenească îl avea cu patriarchia. După aplanarea acestui conflict prin recunoşterea vlădichii Iosif ca mitropolit canonic al Moldo-Vlahiei, ieromonahul Grigore Ţamblac se întoarse în Moldova, unde încearcă să trezească o mişcare religioasă. În scopul acesta el ţinu la Suceava 14 predici privitoare la organizarea bisericească şi la trezirea şi întărirea moralei creştine. El este şi autorul „Vieţii Sfântului Ioan dela Suceava“. El fusese martor ocular la aducerea moaştelor Sfântului Ioan-cel-Nou dela Cetatea-Albă la Suceava. Din Moldova, Grigore Ţamblac a trecut în Litvania lui Vitold pentru a organiza acolo biserici ortodoxe şi fu impus

---

[1]) Costăchescu, p. 156.

mai apoi mitropolit al Chievului. Trimis de marele duce Vitold să reprezinte biserica rusească la soborul din Constanţa, el primi o însărcinare similară şi din partea lui Alexandru-cel-Bun, precum s'a amintit mai sus.

Şcoala din Suceava, al cărei „mare dascăl" fusese Grigore Ţamblac, poate fi considerată ca un fel de ***academie ortodoxă,*** unde se învăţa greceşte şi slavoneşte. Este mai mult ca sigur că absolvenţii acestei şcoale îşi desăvârşeau învăţătura lor mai înaltă la universitatea iagelonică din Cracovia. Nu este exclus că învăţătura dela acadamia suceveană să fi cuprins şi probleme juridice, şi în deosebi cunoaşterea ***nomocanoanelor bizantine,*** cum s'a susţinut cu drept cuvânt. Şi aceasta cu atâta mai vârtos, cu cât influenţa culturii bizantine s'a menţinut în Moldova până la căderea Constantinopolului la 1453. Patrafirul cu chipul lui Alexandru-cel-Bun, inscripţia grecească de pe acest patrafir, precum şi tradiţia păstrată de Cantemir că împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul, cu ocazia petrecerii sale la Chilia, ar fi conferit lui Alexandru-cel-Bun diadema regală şi titlul de despot, iar Mitropolitului sacosul arhieresc şi o icoană făcătoare de minuni, sunt indicaţiuni preţioase în direcţiunea aceasta.

V. Structura socială

Pe vremea lui Alexandru-cel-Bun ***Moldovenii***, deopotrivă cu conaționalii lor din celelalte țări românești, erau oameni liberi și proprietari de pământ. Neliberi erau ***Tătarii***, robiți sau rămași în Moldova după descălicat, și ***Țiganii***, ridicați de valurile năprasnice ale cuceririlor mongole din patria lor de origine India și aruncați asupra Europei sud-estice precum și asupra țărilor noastre. În vechime Românii liberi, adică proprietarii de pământ, trăiau sub ***„juzii“*** lor, care dela o bucată de vreme începură să fi numiți și ***„cnezi“***, chinezi în Banat. Aceasta era singura instituție ce ne mai rămăsese din vechea organizație administrativă romană.

Juzii împărțiau dreptate între săteni și adunau dările dela ei pentru stăpânitorii țării cari, după vremuri și locuri, erau Pecenegii, Cumanii, Tătarii și Ungurii.

În caz de război, juzii își alegeau din mijlocul lor un conducător, pe care îl numeau ***duce, herțeg*** sau ***voevod***. Voevozi de aceștia, aleși de obște, sunt pomeniți în sec. XIV în Banat, în Oltenia, Ardeal și Maramureș. Ei erau de bună seamă și în Moldova înainte de descălecat. Pe la mijlocul secolului al XIV-lea, veovodul Bogdan, descălecătorul din Cuhnia Maramureșului, cuceri țara Moldovei și sili pe juzii și voevozii locali să împărțească dreptatea în numele său și să adune dările dela ai lor pentru noul domn al Moldovei, și nu mai mult pentru hanul Tatarilor sau pentru craiul unguresc ca până atunci.

Dealtfel Moldovenii rămaseră și sub noua stăpânire națională oameni liberi, adecă proprietari de ocine sau moșii. Pământul nestăpânit de nimeni, delnițele rămase fără moștenitori sau moșiile pierdute de proprietarii lor pentru hăinire

sau trădare de ţară sau de domn, reveneau domnitorului, care le dăruia mai departe ***jupânilor, panilor*** şi ***vitejilor*** săi, ca recompensă pentru vitejia lor în război şi pentru serviciile lor administrative în timp de pace.

Această stare de drept, pe care Alexandru-cel-Bun o găsi în Moldova, el o menţinu şi o respectă în tot timpul domniei sale. In această stare de drept se oglindeşte ***„obiceiul pământului"*** sau ***„jus et consuetudo Valahorum"***, pe care o găsim pomenită în actele interne, cât şi în documentele coloniştilor români din ţările vecine, îndeosebi din Polonia.

In 1445 Ştefan Voevod, fiul lui Alexandru-cel-Bun, dărui episcopului de Roman „un Tătari, din Tătari dela Neamţ, cu toată averea lui, pe care după moarte îl poate lăsa moştenire, fie bisericii, fie altcuiva, dacă nu va voi să-l lase să trăiască ***slobod după legea românească, nepomenindu-i nimic de robie***. După aceiaş ***„lege românească"*** erau organizate şi coloniile româneşti cu accentuarea dreptului de proprietate asupra gliei, spre deosebire de dreptul slav sau german, care nu cunoaşte libertatea cultivatorilor de pământ cum o cunoştea dreptul român, aşa zisul ***„jus valahicum"***.

După izgonirea Tătarilor din Moldova, regiuni întregi rămăseseră fără proprietari. Acestea trecură în proprietatea Voevodului, sporind rezervele de pământ pentru răsplătirea vitejilor şi voinicilor luptători. În cursul luptelor îndelungate, voevozii şi juzii locali de pe vremuri, care pe alocurea se prezintă şi sub numele de ***vatamani***, adică hatmani, căpetenii sau fruntaşi, celnici la Macedo-Români, dispărură cu vremea. Proprietăţile lor trecură prin acte domneşti asupra elementelor războinice din anturajul voevozilor descălecători, a căror origine maramureşeană se remarcă şi din forma ungurească a numelor lor ca Deniş (Dionisie) Domucuş, Dzula (Iuliu), Orăş, Tamăş ş. a.

Adaptarea proprietăţii la noile situaţiuni de drept se făcu pe timpul lui Alexandru-cel-Bun pe o scară foarte in-

tinsă. Numai în Moldova-de-Sus, Bucovina de astăzi, Alexandru-cel-Bun schimbă, în baza actelor de danie ce ni s'au păstrat, pe proprietarii următoarelor sate, înlocuindu-i cu alții și anume: Nepolocăuți, Iujineț, Cozmeni, Suhoverca, Cuciur, Clivești, Ivancăuți, Davideni, Toporăuți, Cernauca, Banila, Lucavăț, Panca, Cupca, Voitinel, Frătăuți, Vicșani, Oprișeni, Pătrăuți, Volovăț, Soloneț, Pârtești, Homor, Vama, Moldovița, ș. a. Cetind aceste acte de danie, adunate și publicate de curând de d-l M. Costăchescu, ai impresia că sunt redactate în zilele noastre, așa de puțin s'a schimbat fizionomia topografică a Bucovinei în cele cinci secole ce s'au strecurat dela moarte lui Alexandru-cel-Bun [1]).

Sălașe de Țigani și câșle de Tătari erau răspândite asupra Moldovei întregi. Prin acte de danie, Alexandru-cel-Bun le hărăzia mănăstirilor și boerilor ca pe niște turme de robi ce erau [2]).

Pe lângă Moldovenii liberi și Țiganii și Tătarii robi, mai trăiau în Moldova pe vremea lui Alexandru-cel-Bun, Nemți și Armeni pe la târguri, unde se îndeletniciau cu negoțul și meșteșugul începător. .

Capitala țării Suceava, precum și orașele Baia, Sirete, Băcău, Roman, Bârlad, ș. a. adăpostiau familii numeroase de Nemți, cari impuseră acestor orașe organizația municipală germană, cu șoltuzi și pârgari în frunte. La Suceava, la Botoșani, Dorohoi, Iași, Cetatea-Albă și Chilia trăiau multe familii armenești, cari își aveau breslele lor și își exercitau liber credința lor religioasă.

Dacă ar fi să dăm crezare cuprinsului unui act dela Ștefăniță-Vodă din 1525, ar fi trăit în Moldova pe timpul lui Alexandru-cel-Bun și ***Evrei***, cărora bunul și ospitalierul domn le-ar fi oferit o largă ospitalitate în țara sa, atunci când ei fuseseră izgoniți din Ungaria și Polonia.

---

[1]) Costăchescu, pp. 101, 129, 168, 188, 201, 231, 239, 261 etc.

[2]) Idem, pp. 45, 95, 212 etc.

Nemţii, Armenii, Evreii şi Grecii cari veniseră mai târziu în Moldova, aveau ca ocupaţie principală negoţul, pe care ei îl mijloceau cu ţările străine. Dar nouilor veniţi multă vreme le-a fost oprit exploatarea cârciumelor, măcelăriilor şi brutăriilor, probabil mai mult din motive religioase, de cât din consideraţiuni de concurenţă cu băştinaşii.

Alexandru-cel-Bun era tolerant în materie de credinţă religioasă. Catolicii din Moldova se bucurau de cea mai largă libertate în exerciţiul credinţei lor. La Baia luă fiinţă un episcopat catolic. El era deasemenea îngăduitor şi faţă de propaganda husită, care privea pe Săcuii din Trotuş şi pe Saşii din Suceava, Baia, Siret, etc., cum a arătat Mačurek în interesantul său studiu: Husitismului între Români. Propovăduitorii husiţi erau bine primiţi în Moldova, şi scutiţi de persecuţii. Ei cutreerau oraşele din Moldova şi câştigau mulţi aderenţi. La Baia s'a distins un oarecare Iacob ca adept al husitismului, care-şi făcuse studiile la Praga. Centrele husite din Moldova erau vizitate mereu de predicatori. Un vădit centru husit pare să fi fost ***Huşul***, al cărui nume este pus de unii în legături cu Husiţii. Husiţii persecutaţi în ţara lor, găsiau refugiu în Moldova tolerantă şi ospitalieră a lui Alexandru-cel-Bun. [1])

---

[1]) Josef Mačurek, *Husitistvi v Rumunskych Zemich*, Brno 1927; cfr. Revista Arhivelor, II, p. 254.

VI. Cultura materială

Pe vremea lui Alexandru-cel-Bun Moldova întreținea relațiuni comerciale cu Polonia și în deosebi cu orașul Liov. Cu cetățenii acestui oraș, în bună parte de origine germană, Alexandru încheiă la 1408 un tratat comercial, prin care li se îngăduia liberul comerț cu Moldova și chiar instalarea unor antrepozite de mărfuri la Suceava. De asemenea deschise Alexandru-cel-Bun larg porțile țării sale pentru importul de mărfuri din orașele industriale săsești cum erau Bistrița și Brașovul.

Centrul comerțului levantin, cu ramura sa pontică, era la Chilia și Cetatea-Albă, piețe importante de mărfuri genoveze, venețiene și bizantine. Pentru înlesnirea acestui comerț, Alexandru-cel-Bun pare să fi încheiat un tratat comercial cu Genovezii din Caffa, acordându-le largi drepturi în Moldova. La Cetatea-Albă se găsiau antrepozite de mărfuri genoveze ca și la Suceava. Centrele comerciale erau legate întreolaltă prin drumuri comerciale, cari porniau dela Suceava cu ramificații în toate direcțiunile.

Calea principală de legătură cu Polonia, ***„drumul Liovului“*** ducea prin Sirete și Cernăuți la Sniatyn și de acolo la Liov cu bifurcație spre Cracovia și Danzig. Din Cernăuți pornia ***„drumul Camenițe***i“ care ducea prin Boian la Hotin și de acolo în Podolia la Camenița, Bar și Chiev.

Dela Suceava pornia „drumul Bistriței“, atingând Baia și de acolo pe Moldova în sus prin Homor, Vama, Câmpulung, Pojorîta și Fundul-Moldovei în valea Bistriței, iar de acolo peste Rotunda la Rodna și cetatea Bistriței ardelene. Urmele acestui vechi drum de negoț s'au conservat până astăzi sub numele de vechiul ***„drum tătărăsc“***. Pe drumul

acesta se transportau mărfurile ce veniau din Ardeal şi se vămueau în comuna *Vama* de astăzi, la locul unde Moldoviţa se revarsă în Moldova.

Dela Suceava pornia al treilea drum al „*Munteniei*" spre sud la Roman, Bacău şi Focşani în legătură cu Buzăul şi Târgoviştea, capitala voevodatului Basarabilor. Prin Neamţ, Trotuş şi Ghimeş se făcea legătură cu Săcuimea, iar prin pasul Oituz şi cu Braşovul. Un alt drum al „*Prutului*" sau cel „*tătărăsc*" pornia din Suceava prin Dorohoi, Botoşani, Hâr=lău, Târgul=Frumos la Iaşi şi deacolo prin Ţuţora şi Lăpuşna la Tighina.

La Tighina pe Nistru drumul se bifurca. O ramificaţie tindea spre sud dealungul Nistrului şi ajungea la Cetatea=Albă, iar altă trecea Nistrul prin vadul dela Tighina şi ducea la Oceacov, iar deacolo, îmbinându=se cu drumul ce venia dealungul ţărmului mării dela Cetatea=Albă, trece prin istmul dela Perecop la Caffa Genovezilor din Crimea. Dela Ştefă=neşti pe Prut pornia, transversând Basarabia, şleahul *Sorocei*, care se unia acolo cu drumul ce coboria dealungul Nistrului în jos dela Cameniţa şi Hotin.

In vremea lui Alexandru=cel=Bun drumurile erau mai mult şleahuri bătătucite de obezile roţilor şi de copitele cailor, şi de aceia practicabile mai mult vara în timp de secetă şi iarna când îngheţa glodul. Trecerea apelor se făcea prin vaduri sau prin poduri umblătoare, numite poronuri, pentru care se ridica, ca şi astăzi, o taxă anumită, ce se nu=mia *brudină*.

In preajma vadurilor celor mai importante se ridicau cetăţi de strajă ca Ţeţinul la vadul Prutului dela Cernăuţi, Hotinul, Soroca şi Tighina la vadurile Nistrului. Smederova şi Craciună la vadul Siretului şi al Putnei. Cetatea=Albă şi Chilia erau fortificate încă din anticitate. Pârcălabii acestor cetăţi, de regulă 2 la număr, ca şi consulii la Roma, aveau între alte atribuţiuni şi strajă vadurilor, căci însuşi bunul

Dumnezeu îngrădise Moldova cu ape mari şi curgătoare cum este la răsărit Nistrul, contra Tatarilor şi cu zidurile de munţi din spre apus, contra Ungurilor.

Dar dacă şi starea drumurilor nu era ideală, cum ea nu este ideală nici astăzi, în schimb siguranţă publică era ireproşabilă. Mărturisile contemporane ni amintesc de jafuri şi prăzi la drumul mare, poate chiar mai rar ca astăzi. Un caz senzaţional ni se relatează din vremea lui Alexandru-cel-Bun.

Era la 1421, când călătorul francez ***Guillebert de Lannoy*** trecea prin Moldova, venind din Cameniţa. La Hotin trecu pe teritoriul ***„Valahiei Minore“***, cum se numia atunci Moldova, spre deosebire de ***„Valahia Maior“*** numele latin pentru Muntenia, şi întâlni, după un drum prin ***„mari pustiuri“***, pe Alexandru-cel-Bun la „un sat zis ***Cosial***“. De acolo călătorul francez coborî prin „mari pustiuri“ cale de 4 leghe până la Cetatea-Albă. (Cosial a rămas neidentificat; probabil undeva pe Botna în părţile mănăstiri Văjnevăţului, ctitorie a evlaviosului domn). In drum spre cetatea dela liman, călătorul fu atăcat pe inserate, înainte de a pătrunde în oraş, de hoţi, bătut rău împreună cu tălmaciul său, rănit la braţ, despuiat „până la cămaşă“ şi legat de un copac lângă Nistru până dimineaţa, când tot hoţii găsiră de cuvinţă să-l deslege. Şi îi luaseră vre-o sută de galbeni şi inelele. Dar poliţia lui Alexandru-cel-Bun „stăpân al zisului Moncastro“ era foarte vigilentă, căci curând hoţii, în număr de 9, fură prinşii şi înfăţisaţi lui Guillebert cu ştreangul de gât. Călătorul francez, recăpătându-şi banii şi obiectele pierdute, le dărui viaţa. Relaţiunea această autentică a călătorului francez face cinste organelor de siguranţă ale lui Alexandru-cel-Bun şi constitue o pildă vrednică de imitat şi de poliţia noastră de astăzi. Alte descrieri ale Moldovei din vremea lui Alexandru-cel-Bun nu s'au păstrat, doară menţiunea lui Hans Schiltberger din 1427, când trece prin Chilia „unde se revarsă Dunărea în mare“ apoi

prin „Waijsse Stadt“ Cetatea-Albă, care este în „Valachia“, iar de acolo ajunse la Suceava prin „Asparsery“ care pare să fie identic cu Iaşii.

Cu 11 ani mai înainte călătorea prin Moldova călugărul Epfanic, iar între 1416—1421 călugărul Zozima, care trecu Nistrul lângă „Mireni Chiseni“, unde era „graniţa Moldovei“, iar de acolo ajunsese la Cetatea-Albă.

De altfel negustorii din vremurile acelea nu călătoriau nici odată singuri, ci totdeauna în caravane întregi de zeci de cară trase de cai, dară şi de boi. Carăle ***nemţeşti*** erau trase de cai, cele ***armeneşti*** şi indigene şi de boi. Transporturile la munte se făceau pe spinarea cailor. Cărăuşii se recrutau de regulă dintre târgoveţii din Suceava, Baia, Roman, Hotin, Bârlad etc., fondând mai târziu breasla lor. Vatavul caravanei era de regulă călare şi îndemna mereu caravana la drum prin pocnituri de biciu, prin înjurături zdravene, dar adeseori şi prin vesele cântece de hăiducie. Popasurile se făceau sub corturi, până ce la locurile obişnuite de popas se ridicară conace sau hanuri în toată forma, cu fântâni pentru adăpat, cu camere pentru odihna călătorilor, cu beciuri pentru vin şi cu câte o hangioaică durdulie.

In jurul acestor locuri de popas, dar mai ales în jurul staţiunilor în care se făcea mai târziu obişnuitul schimb al cailor de poştă, dela „posita statio equorum“, s'au înjghebat cu vremea aşezări permanente, din care unele îşi trădează originea prin însuşi numele lor: Conăceni, Mizil, turceşte loc de mas, latineşte mansio etc. Transmiterea de ştiri urgente se făcea prin ***olacari***, cărora locuitorii satelor erau obligaţi să li pună la îndemână cuvenitul ***„podvod“***, adică caii şi trăsurile necesare pentru a ajunge în mare grabă dela un loc la altul.

VII. Traiul la sate şi oraşe

Populaţia moldovenească dela sate trăia din agricultură şi prasila vitelor, aproape ca şi astăzi. Se cultivau pe atunci grâul, secara, orzul şi meiul. Porumbul şi cartofii s'au introdus cu mult mai târziu în Moldova. Măcinişul se făcea în mori mânate de apă sau cu râşniţa primitivă, care se găsea la fiecare gospodărie mai închegată. Hrana de căpetenie a sătenilor era azima de grâu sau mieiu şi fruptul alb ca: lapte, unt şi brânză. Păcurarii moldoveni pregăteau o brânză grasă şi gustoasă care sub numele de „caseus valahicus" se cerea şi la export. Pomii roditori dădeau pere, mere şi prune, cari se uscau în lozniţi pentru iarnă. Pânea albă de grâu şi brânza de burduf erau proviziile de căpetenie ale ostaşilor, înarmaţi cu arcuri şi săgeţi sau şi cu săbii. lănci şi mai târziu chiar cu arme de foc.

Posturile se ţineau cu sfinţenie, iar praznicile bisericeşti ca paştile, crăciunul şi rusaliile erau prilejuri de petrecere şi vesilie, când se învârtea hora după tactul cimpoiului sau al cobzei şi umbla scrânciobul. Botezurile şi cununiile dădeau anză la îndelungate sărbări familiare cu pripoaele lor nesfârşite. Înmormântările se făceau cu priveghiuri şi bocitoare, urmate de praznice copioase la cari se mânca şi se bea bine pentru mântuirea sufletului celui răposat.

Pe lângă gospodăria omului trăiau vite cornute, plăvane, şi porumbii, de rasă podolică. Din sud se răspândi asupra Moldevei şi prăsila vitelor negre ca corbul, aparţinând rasei ilirice. Caii erau de două feluri, caii buni de rasă, opriţi la export, şi caii robuşti de muncă. La munte se creşteau cai mici şi sprinteni de felul celor huţăneşti de

astăzi, cari prin regiuni prăpăstioase pipăiau cu copita locul unde să calce.

Îmbrăcămintea bărbaților se deosebia puțin de cea a femeilor. Cămașa de cânepă sau de in, la femei înflorită la guler și la sân, acoperea corpul zdravăn și mlădios al Moldoveanului de ambele sexe. Femeile purtau fotie sau catrință, iar bărbații ițari de in sau cioreci de lână. Picioarele erau încălțate în opinci. Peste cămașă se purtau bondițe de miel sau de oaie, iar deasupra un suman sau manta cu glugă din stofă de lână trecută prin piuă. La timp frumos de iarnă, atât bărbații cât și femeile apăreau în cojoace albe de oaie, împodobite cu vulpi și cu gaitan. Pe cap bărbații purtau căciule țurcănești, iar fetele tulpane colorate, pe când femeile măritate își împodobiau capul cu mâneștergure albe ca zăpada.

Viața dela curtea domnească și din conacele boierești nu se deosebia mult de cea din casele sătenilor mai cuprinși. Obiceiurile de sărbători și bucuriile familiare erau aceleași, păstrând firește proporțiile. Costumul domnului și al boerilor prezinta multe elemente împrumutate dela nobilimea polonă și chiar ungară. Doamna și soțiile boerilor purtau toalete mai îngrijite după croiul vremei și confecționate din stofe scumpe de mătasă ca: camhă, tebincă, brocat, damast, atlas, zeitan etc. care se importau în Moldova de negustorii genovezi. Pe lângă aceste podoabe, doamnele din înalta societate se mândreau și cu scumpe blănuri de jder, samur și cacom, precum și cu frumoasele lor bijuterii ca inele, brațare și pandative, semnele distinctive ale doamnelor de elită. Stofele de lână și bumbac se aduceau din Liov, Bistrița și Brașov.

Interioarele curții domnești și ale conacelor boierești erau împodobite cu covoare scumpe, pe care negustorii genovezi le aduceau din Orient și le vindeau amătorilor din Moldova în schimbul grivnelor și groșilor moldovenești, sau al „ducaților moncastrenzi" ce se băteau din aur curat la Moncastro

sau Cetetea-Albă, şi aveau curs în Moldova la cumpărarea de moşii, sub numele de zloţi tătăreşti.

Cucoanele de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun, frumoase şi ispititoare ca şi astăzi, nu se mulţumiau cu blănuri de vulpe ca târgoveţele şi ţărancele mai bogate. Ele râvneau la blăni de jderi, samuri şi cacomi, pe care coropcarii, adică negustorii de blănuri scumpe, le aduceau în coroapce sau soroace, anume în unităţi de patruzeci de bucăţi la olaltă. Blănurile scumpe împreună cu bijuterilie, ca inele, brăţări şi pandativele dela gâturile albe şi catifilate, constituiau averea mobilă a unei familii boereşti din vremea aceia.

Negustorii genovezi din Caffa, Cetatea-Albă şi Chilia aprovizionau curtea domnească şi conacele boereşi cu unt de lemn, piper, şofran, ingver, migdale, smochine, cvas grecesc şi vinuri dulci greceşti, îndeosebi de Malvazia. Berea se fabrica în ţară şi anume la Suceava şi Baia, unde erau ***sladniţi.*** Dela Liov, Bistriţa şi Braşov se primea turtă dulce. scrumbii, mezeluri, mied, dulceţuri, apă de trandafir, apă tare şi diverse cosmetice, alifii şi medicamente precum şi rachiuri de tot felul. Tot de acolo se aprovizionau Moldovenii cu vase, sticlării, linguri şi cuţite, ceasornice etc. Boerimea îşi alegea cele mai frumoase ghete, mănuşi, pălării, basmale, tulpane, dară şi săbii, arcuri, lănci, obiecte de haraşament, utenzilii de ras, forfeci şi pergamentul necesar pentru hrizoave. Din Transilvania se mai importa aramă, plumb, salitră, praf de puşcă, trăsuri şi sănii elegante.

Manufacturi mai simple se confecţionau în ţară la Suceava, Sirete, Baia, Roman etc. unde se pomeneşte de cismari, cojocari, frânghieri şi alţi meşteşugari de rând. Măsurile de greutăţi erau maja, terhatul şi piatra, latineşte lapis, slav. camen, de unde derivă camănaritul sau slujba de cămănar. Măsuri de capacitate erau vadra, balirca şi ulciorul pentru bere şi vin ; bărbânţa, oborocul, merţa, dimerlia, baniţa, galeata, câbla şi coreţul pentru cereale. Stofele se vindeau cu ***cotul*** (0·64 m), sau cu bucata, ***stamen.***

VIII. Viața intimă a lui Alexandru-cel-Bun

Dela Alexandru-cel-Bun nu ni s'au păstrat mărturii personale și de aceea este foarte greu să-l apropiem și să ni facem o închipuire adevărată asupra personalității sale. ***Pomelnicul dela Bistrița,*** unde Alexandru doarme somnul de veci spune:

„Pomenește Doamne pe pravoslavnicul Domn, Alexandru Voevod, adevăratul ctitor al acestui sfânt locaș, și pe fratele său Bogdan și pe mama lui Anastasia, și pe doamna Ana, Doamna Maria și pe fica ei Ana, pe doamna Maria și pe Doamna Vasilisa și pe Doamna Anastasia". „Pomenește Doame pe Ili Voevod; pomenește Doamne pe Ștefan Voevod și pe Doamna Maria și pe fiul lor Alexandru și pe fiica lor Alexandra și pe mama lui și pe doamna Stana; pomenește Doamne pe Roman Voevod, pomenește Doamne pe Petru Voevod, fiul lui Alexandru Voevod; pomenește Doamne pe Bogdan Voevod: pomenește Doamne pe Alexandru Voevod cel Tânăr".

Letopisețul dela Bistrița, redactat numai după moartea lui Alexandru-cel-Bun, resumându-i domnia, spune:

„In anul 6907, luna lui Aprilie în 23, se ridică domn în țara Moldovei Alexandru Voevod, iar pe Iuga Voevod l'au luat Mircea Voevod. Și a stăpânit Alexandru Voevod țara Moldovei 32 ani și 8 luni și muri în 6942, Ianuarie 1; el fu îngropat la mănăstirea Bistrița pe care singur o zidise; veșnica lui pomenire".

Letopisețul dela Putna este și mai scump la vorbă: „In 6907 s'a ridicat în domnie Alexandru Voevod și au domnit 32 de ani și 8 luni și au murit".

Cronica lui Grigore Ureche († 1647) scrie despre Alexandru-cel-Bun:

„Letopisețul nostru cel moldovenesc scrie că au fost cursul anilor 6907, Aprilie 25, când au statut domn Alexandru Vodă cel Bun; iar letopisețul cel latinesc scrie că au fost veleatul 6921 când au statut dintr'aceştia la domnie Alexandru Vodă, care multe lucruri bune au făcut în țară. Şi au zidit 2 mânăstiri mari în Moldova, Bisirița şi Moldovița, în doi ani la domnia lui, şi au adus moaştele sfântului mucenic Ioan Novi, ce veri cerca la cărțile bisericeşti viața lui, carele Miercuri şi Joi în săptămâna Rusaliilor îl slăveşte toată țara noastră în Suceava, unde zac moaştele la mitropolie“.

„În zilele acestui Alexandru Vodă fu săbor mare în Florentina [1]) şi adunare de părinți ca să poată împreuna biserica răsăritului şi a apusului, pentru multă neîngăduință şi price pentru capete legii, la care săbor însuş patriarhul din Țarigrad şi cu împăratul Ioan Paleolog şi cu mulți mitropoliți şi episcopi au fost. De la țara noastră încă au fost trimis pre Gligorie Țamblac, iar la apus singur papa Hristofor cu cardinalii, şi din multe locuri arhiepiscopi şi săbor mare de călugări. Şi după multă zarvă şi gâlceavă nemica bun n'au isprăvit, că în loc de împreunare, mai mare zarvă şi despărțire s'au făcut, măcar că împăratul, de nevoia Turcilor ce-i venise la grumazi, că rămăsese numai cu numele împărat, iară afară cuprinsese Turcii toate, pristanise la toate capetele legii pre voia papei, numai să-i de ajutoriu împotriva vrăjmaşului său, ce-i şi făgăduise. Iară alții tocmeala lor, ce făcuse, le-au părut că-i strâmbătate şi asupreala bisericii răsăritului, cu toate că le lăsa pe voia lor, iară ei nemică de cât au vrut ai noştri n'au primit. Ce atâta zavistie lucrul au alitat, că în loc de împreunare nici să auză de numele papei şi a bisericii apusului, socotindu-o în loc de călcătoare de

[1]) Conciliul dela Florența s'a ținut după moartea lui Alexandru-cel-Bun. Cronicarul confundă conciliul dela Florența cu cel dela Constanța.

lege... Ce de acestea destulu-i, ce la ale noastre să ne întoarcem".

„Alexandru Vodă făcu prieteşug mare cu Leşii şi legatură tare ca să fie la ce treabă unul pre altul să ajutorească. Nici sminteală au fost, că întâiu au poftit craiul pre Alexandru Voda ca sa-i trimită ajutoriu împotriva Crijecilor la Pruşi, nici s'au amagit cu prieteşugul, că au trimis ajutoriu calăreţi moldoveni, carii au făcut mare izbândă, ca batându-se cu Crijecii, întâiu au dat dos a fugi, şi aceieşi pedestrindu-se, au săgetatu-le caii, de le-au căutat a da dos Nemiţii, şi de aceieşi ai noştri s'au încălărat şi mare moarte au făcut într'înşii. De care lucru dacă s'au întors ai noştri acasă, mare mulţămită au avut Alexandru-Vodă dela Craiu. Având de aci craiul leşesc a face oaste asupra lui Jicmont craiul unguresc, pus-au zălog la Alexandru-Vodă Snetinul şi Colomia şi toată Pocuţia şi au luat 1000 ruble de argint. Şi în acelaş an au murit Alexandru-Vodă, după ce au domnit 32 ani şi 8 luni" [1]).

Dimitrie Cantemir cuprinde domnia lui Alexandru-cel-Bun în următoarele rânduri :

„Alexandru I, ce-i zice cel Bun, fiul lui Roman I, şi cu acesta vechea seminţie a Dragoseştilor a fost pusă în vechiul său drept [2]). Acesta este acela care cel dintâi a făcut cunoscut străinilor numele până atunci puţin ştiut al Moldovenilor, trimiţind la soborul dela Florenţa [3]) pre mitropolitul Moldovei şi soli şi apărând cu tărie ortodoxia, a obţinut ca

---

[1]) *Letopiseţul Ţării Moldovei până la Aron-Vodă (1359—1595)* editat de CONST. GIURESCU, Buc. 1916, p. 20 urm. Un manuscript al Letopiseţului povesteşte despre aşezămintele lui Alexandru-cel-Bun, ce erau deregătoriile, pe care el le-ar fi introdus în Moldova. Or, afirmaţiunile acelea nu corespund adevărului, întrucât cele mai multe diregătorii sunt pomenite în documentele înaintaşilor lui Alexandru-cel-Bun.

[2]) Alexandru-cel-Bun coboară din dinastia Muşatinilor.

[3]) Aceiaşi eroare ca şi la Ureche.

să fie onorat de Ioan Paleologul, împăratul Constantinopolei, nu numai cu titlul de despot, dar chiar cu diadema regală [3])".

Alexandru-cel-Bun a fost căsătorit mai întâi cu d-na Ana sau Neacşa, care îi dărui pe fiul său Ilie. După moartea Anei, Alexandru se căsători cu Rimgala, sora marelui cneaz litvan Vitold, de care însă divorţase şi căreia în 1421 „din liberă voinţă şi de nimeni silit, îi recunoscu dreptul de posesiune asupra târgului Sirete şi Volovăţ cu satele şi moşiile, cu mori, cu lacuri, cu vămi, cu dări, cu veniturile şi fructele tuturor emonumentelor ce aparţin Siretelui". Iar deasupra îi mai dădu şi o pensiune viageră de 600 zloţi pe an, plătiţi în două rate la Sf. Petru şi la Crăciun".

După divorţul cu Rimgala, Alexandru se căsători cu Stana, care îi născu pe Ştefan. După moartea Stanei, Alexandru se căsători pentru a patra oră cu Marina lui Marin, mama lui Petru, căreia Domnul îi dărui mănăstirea Vâjnevăţului, din Basarabia. Nu ni s'au păstrat numele mamei fiilor săi naturali Petru, Aron şi Bogdan, tatăl lui Ştefan-cel-Mare.

După cele ce ştim despre Alexandru-cel-Bun, el ni apare ca un om cumpătat, liniştit, activ şi temător de Dumnezeu. El a fost îngăduitor faţă de Nemţi, Armeni, Greci şi Evrei şi cu milă faţă de robii Ţigani şi Tătari. Negustorii străini poposiau totdeauna la curtea lui şi nu uitau să-i aducă daruri ca: coşuri pline cu smochine, scrumbii, stofe şi blănuri scumpe, med, vinuri greceşti, cosmetice şi mirodenii de tot felul.

La reînoirea jurământului de credinţă faţă de regele Poloniei, săvârşit la Liov în 1411, Alexandru-cel-Bun se obligă să respecte jurământul de vazalitate însă numai atâta timp „cât Domnul nostru Regele nu ne va face nedreptate în

1) Descrierea Moldovei, editată de G. Pascu, Bucureşti. 1923, p. 60.

ţara noastră, în moşia noastră şi în tot hotarul nostru". La sfârşitul Domniei sale Alexandru se încredinţă însă că suveranul său îi face nedreptate în ţara, moşia şi hotarul său şi de aceea el trecu de partea marelui duce litvan Vitold şi a urmaşului acestuia Svidrigailo. Dar moartea sa, întâmplată la 1 Ianuarie 1433, împiedică pe Alexandru să tragă toate foloasele din schimbarea orientării sale politice. Schimbarea aceasta de front a indispus adânc pe regele Vladislav, care, îndată după moartea lui Alexandru, scria fiului acestuia Ştefan în 1433, că-l iartă, „de viclenia şi necredinţa comisă de tatăl său faţă de rege". „Ademenit de diavolul — scrie Vladislav — duşmanul neamului omenesc, puternicul domn de odinioară, Alexandru s'a lăsat ademenit de instigaţiile şi sfaturile duşmanilor noştri şi ai imperiului, frângând şi vătămând făgăduinţele şi jurămintele făcute, pe care el însuş precum şi supuşii săi le prestaseră nouă şi regelui nostru, jignindu-ne adânc". Era în joc Pocuţia care îi aparţinea şi el o ocupă, lăsându-o moştenire urmaşilor săi.

Alexandru-cel-Bun a murit la 1 Ianuarie 1433. Sicriul cu rămăşiţele sale pământene a fost scoborît în gropniţa domnească dela mănăstirea Bistriţa.

Decurând Comisiunea Monumentelor Istorice a rânduit să se facă săpături la Bistriţa pentru a se găsi sicriul domnesc. Secretarul general al acestei Comisiuni, d-l Virgil N. Drăghiceanu a fost însărcinat cu conducerea acestor săpături. Până în clipa când închei această scriere, s'au desgropat la Bistriţa două sicrie domneşti, care au fost găsite goale. In apropierea lor s'au descoperit oseminte şi resturi de hlamide scumpe, legate cu o frânghie cu fir de aur. Descoperirea aceasta duce la concluzia că mormintele au fost profanate de mână criminală şi despoiate de cuprinsul lor. Nu este exclus ca unul din sicriele profanate să fie fost a bunului Domn al Moldovei. Aşteptăm ca după terminarea lucrărilor, d-l Drăghiceanu să aducă la cunoştinţă publică

rezultatele lor, aşa precum a făcut-o în mod aşa de strălucit după terminarea săpăturilor dela Curtea-de-Argeş.

* * *

Astăzi, când 5 veacuri s'au strecurat dela moartea lui Alexandru-cel-Bun, şi când, cu toate vicisitudinele vremurilor, noi am putut păstra şi inmulţi moştenirea sa, unindu-ne cu toţii în hotarele etnice şi istorice ale neamului, cade-se să ne aducem aminte de figura sa măreaţă şi cu evalvie să ne închinăm înaintea ei.

PREȚUL LEI 30 —